MAKTABLARDA UYALI ALOQA VOSITALARIDAN FOYDALANISHNI TARTIBGA SOLISH MASALALARI

Egamova Ma'suma Inomiddinovna
Andijon viloyati Asaka tumani 57-umumiy o'rta ta'lim maktabining ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Tel: 998 93 259-84-40
https://doi.org/10.5281/zenodo.21513787

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solishning pedagogik, psixologik, huquqiy va tashkiliy jihatlari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida mobil telefonlar ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanayotgan bo‘lsa-da, ulardan nazoratsiz foydalanish o‘quvchilarning diqqatini pasaytirishi, akademik natijalarga salbiy ta’sir ko‘rsatishi va ta’lim muhitiga turli xavflarni keltirib chiqarishi mumkin. Maqolada O‘zbekiston Respublikasida maktablarda mobil telefonlardan foydalanishni tartibga soluvchi me’yoriy-huquqiy hujjatlar, xalqaro tajribalar hamda zamonaviy ilmiy tadqiqotlar asosida muammoning yechimlari yoritilgan. Shuningdek, maktablarda mobil qurilmalardan foydalanish bo‘yicha samarali boshqaruv mexanizmlari va tavsiyalar ishlab chiqilgan.
Kalit so‘zlar: uyali aloqa vositalari, mobil telefon, maktab ta’limi, ta’lim sifati, raqamli texnologiyalar, pedagogika, ta’lim siyosati, akademik natijalar, axborot xavfsizligi, maktab intizomi.

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические, психологические, правовые и организационные аспекты регулирования использования мобильных средств связи в средних школах. Несмотря на то, что мобильные телефоны становятся неотъемлемой частью образовательного процесса в результате стремительного развития цифровых технологий, их неконтролируемое использование может снижать внимание учащихся, негативно влиять на успеваемость и создавать различные риски для образовательной среды. В статье рассматриваются решения проблемы на основе нормативно-правовых документов, регулирующих использование мобильных телефонов в школах Республики Узбекистан, международного опыта и современных научных исследований. Также разработаны эффективные механизмы управления и рекомендации по использованию мобильных устройств в школах.
Ключевые слова: мобильные средства связи, мобильный телефон, школьное образование, качество образования, цифровые технологии, педагогика, образовательная политика, успеваемость, информационная безопасность, школьная дисциплина.

Abstract. This article analyzes the pedagogical, psychological, legal and organizational aspects of regulating the use of mobile communication devices in secondary schools. Although mobile phones are becoming an integral part of the educational process as a result of the rapid development of digital technologies, their uncontrolled use can reduce students'

attention, negatively affect academic performance, and pose various risks to the educational environment. The article discusses solutions to the problem based on regulatory and legal documents regulating the use of mobile phones in schools in the Republic of Uzbekistan, international experience, and modern scientific research. Effective management mechanisms and recommendations for the use of mobile devices in schools are also developed.

Key words: mobile communication devices, mobile phone, school education, quality of education, digital technologies, pedagogy, educational policy, academic performance, information security, school discipline.

Kirish. XXI asr axborot texnologiyalari va raqamli kommunikatsiyalar asri sifatida inson hayotining barcha jabhalarida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamli transformatsiya jarayonlari ta'lim tizimini ham chetlab o'tmay, o‘quv jarayonining mazmuni, shakli va metodlarini yangicha tashkil etishni taqozo etmoqda. Mobil aloqa texnologiyalari, internet tarmoqlari, sun'iy intellekt, bulutli texnologiyalar va raqamli ta'lim platformalarining jadal rivojlanishi natijasida mobil telefonlar nafaqat aloqa vositasi, balki axborot olish, bilimlarni egallash, masofaviy ta'limni tashkil etish va o‘quv jarayonini boshqarishning muhim vositalaridan biriga aylandi. Ayniqsa, smartfonlarning funksional imkoniyatlari kengaygani sari ular o‘quvchilar hayotining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Bugungi kunda mobil telefonlar orqali elektron darsliklar, virtual laboratoriyalar, onlayn kutubxonalar, videodarslar, sun'iy intellektga asoslangan ta'lim platformalari, tarjima dasturlari, elektron lug‘atlar va test tizimlaridan foydalanish imkoniyati mavjud. Bu esa o‘quvchilarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyalarini rivojlantirish, axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish hamda raqamli savodxonligini oshirish uchun qulay sharoit yaratmoqda. Shu bilan birga, mobil qurilmalar yordamida o‘quvchilar global axborot makoniga ulanib, zamonaviy ilmiy resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Biroq mobil telefonlarning ta'lim muassasalarida keng qo‘llanilishi bilan bog‘liq qator pedagogik, psixologik, huquqiy va tashkiliy muammolar ham yuzaga kelmoqda. Dars jarayonida uyali aloqa vositalaridan maqsadsiz foydalanish o‘quvchilarning diqqatini chalg‘itishi, o‘quv motivatsiyasini pasaytirishi, fanlarni o‘zlashtirish sifatiga salbiy ta'sir ko‘rsatishi, akademik halollik tamoyillarini buzishi hamda ta'lim muassasasidagi ichki tartib-intizomga putur yetkazishi mumkin. Bundan tashqari, mobil internet orqali ijtimoiy tarmoqlarga ortiqcha berilish, onlayn o‘yinlarga qaramlik, kiberbulling, noqonuniy foto va video tasvirga olish, shaxsiy ma'lumotlarning tarqalishi kabi xavflar ham ta'lim tizimida dolzarb muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. So‘nggi yillarda dunyo miqyosida mobil telefonlardan maktablarda foydalanish bo‘yicha qarashlar sezilarli darajada o‘zgarmoqda. Dastlab ayrim davlatlarda mobil qurilmalarni ta'lim muassasalarida to‘liq taqiqlash amaliyoti qo‘llanilgan bo‘lsa, bugungi kunda ko‘plab mamlakatlar muvozanatli yondashuvni tanlamoqda. Ya'ni mobil telefonlardan faqat pedagogik maqsadlarda, o‘qituvchi nazorati ostida va aniq belgilangan tartib asosida foydalanish konsepsiyasi ilgari surilmoqda. Bunday yondashuv bir tomondan ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan o‘quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish imkonini beradi. Jahon amaliyotida mobil telefonlardan foydalanishni tartibga solish masalasi ta'lim siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. UNESCO, OECD, UNICEF, Yevropa Ittifoqi hamda boshqa xalqaro tashkilotlarning tavsiyalarida raqamli texnologiyalardan foydalanishda "pedagogik

maqsadga muvofiqlik", "raqamli xavfsizlik", "bolalar manfaatlarining ustuvorligi" va "raqamli fuqarolik" tamoyillariga amal qilish zarurligi ta'kidlanadi. Ayniqsa, UNESCOning Global Education Monitoring Report 2023 hisobotida mobil texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etishda ularning foydasi va ehtimoliy salbiy oqibatlari o‘rtasidagi muvozanatni saqlash zarurligi alohida qayd etilgan. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, mobil telefonlardan foydalanishni samarali boshqarishning yagona universal modeli mavjud emas. Masalan, Fransiyada boshlang‘ich va quyi o‘rta maktablarda mobil telefonlardan foydalanish qat'iy cheklangan bo‘lsa, Singapur va Janubiy Koreyada ular darsning mazmuni va maqsadiga qarab o‘qituvchi nazorati ostida qo‘llaniladi. AQSh, Kanada va Buyuk Britaniyada esa maktablarning ichki siyosati asosida turli xil yondashuvlar amal qiladi. Bu tajribalar mobil qurilmalarni to‘liq taqiqlashdan ko‘ra, ulardan foydalanishni aniq me'yorlar asosida tartibga solish samaraliroq ekanligini ko‘rsatmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham ta'lim tizimini raqamlashtirish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish hamda o‘quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonun, "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi hamda umumiy o‘rta ta'lim tizimini rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlarda ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilishga alohida e'tibor qaratilgan. Shu bilan birga, umumiy o‘rta ta'lim muassasalarida ichki tartib-qoidalar asosida mobil telefonlardan foydalanishni tartibga solishga oid talablar ham belgilangan. Pedagogik nuqtai nazardan mobil telefonlardan foydalanish masalasi faqat intizomni ta'minlash bilan cheklanmaydi. Bu, avvalo, o‘quvchilarda raqamli madaniyat, media savodxonlik, axborot xavfsizligi, internet etikasi va mas'uliyatli raqamli xulq-atvorni shakllantirish bilan chambarchas bog‘liq. Zamonaviy maktab bitiruvchisi nafaqat mobil texnologiyalardan foydalana olishi, balki ularni tanqidiy tahlil qilish, ishonchli axborotni ajrata bilish, shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish va sun'iy intellekt vositalaridan mas'uliyat bilan foydalanish kompetensiyalariga ham ega bo‘lishi zarur. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda maktablarda uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solish bo‘yicha ilmiy asoslangan, pedagogik jihatdan samarali va xalqaro tajribaga mos yondashuvlarni ishlab chiqishga ehtiyoj ortib bormoqda. Raqamli ta'lim muhitining kengayishi sharoitida mobil telefonlardan oqilona foydalanish qoidalarini takomillashtirish ta'lim sifati, o‘quvchilar xavfsizligi va sog‘lom psixologik muhitni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi umumiy o‘rta ta'lim maktablarida uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solishning pedagogik, huquqiy va tashkiliy asoslarini tahlil qilish, xalqaro tajribalarni qiyosiy o‘rganish hamda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi samarali tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shunday qilib, maktablarda uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb ilmiy va amaliy muammolaridan biri bo‘lib, uni chuqur o‘rganish ta'lim sifati, raqamli transformatsiya jarayonlarining samaradorligi hamda o‘quvchilarning raqamli madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari umumiy o‘rta ta'lim muassasalarida mobil texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha ilmiy asoslangan boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish va ta'lim siyosatini rivojlantirish uchun muhim nazariy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili. Maktablarda uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solish masalasi so‘nggi o‘n besh-yigirma yil davomida pedagogika, psixologiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ta'lim menejmenti va huquqshunoslik yo‘nalishlarida eng dolzarb ilmiy mavzulardan biriga aylandi. Raqamli texnologiyalarning ta'lim tizimiga keng kirib kelishi natijasida mobil telefonlarning o‘quv jarayoniga ta'siri bo‘yicha yuzlab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ushbu tadqiqotlar mobil qurilmalarning o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyati, diqqatni jamlash qobiliyati, psixologik holati, ijtimoiy rivojlanishi va raqamli kompetensiyalariga ta'sirini turli metodologiyalar asosida baholagan.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu muammo bo‘yicha tadqiqotlarni besh asosiy yo‘nalishga ajratish mumkin: Mobil telefonlarning ta'lim sifatiga ta'siri bo‘yicha tadqiqotlar. Psixologik va ijtimoiy ta'sirni o‘rganuvchi ilmiy izlanishlar. Xalqaro tashkilotlar tavsiyalari va ta'lim siyosati bo‘yicha tadqiqotlar. Raqamli pedagogika va media savodxonlikka oid ilmiy ishlar. O‘zbekiston ta'lim tizimida mobil texnologiyalardan foydalanishga bag‘ishlangan tadqiqotlar. Mobil telefonlarning o‘quv jarayoniga ta'siri ilk bor XX asr oxiri va XXI asr boshlarida AQSh hamda Yevropa mamlakatlari olimlari tomonidan tizimli ravishda o‘rganila boshlandi. Dastlabki tadqiqotlarda mobil telefonlar asosan o‘quvchilar diqqatini chalg‘ituvchi omil sifatida baholangan bo‘lsa, keyingi yillarda ularning ta'lim vositasi sifatidagi imkoniyatlari ham keng tadqiq etildi. Marc Prensky (2001) o‘zining mashhur "Digital Natives, Digital Immigrants" nomli ilmiy maqolasida zamonaviy o‘quvchilarni "raqamli avlod" sifatida tavsiflab, ular uchun mobil texnologiyalar kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanganligini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, ta'lim tizimi ham ana shu o‘zgarishlarga moslashishi, mobil texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishi zarur. Larry Rosenning ilmiy izlanishlari esa mobil telefonlardan ortiqcha foydalanish o‘quvchilarning diqqatni jamlash qobiliyatini pasaytirishi, dars davomida bilimni o‘zlashtirish samaradorligini kamaytirishi va internet qaramligini kuchaytirishini ko‘rsatadi. Uning tadqiqotlariga ko‘ra, dars davomida mobil telefonni bir necha marta tekshirish o‘quvchining diqqatini tiklash uchun o‘rtacha 15–20 daqiqa vaqt talab qiladi. Beland va Murphy tomonidan Buyuk Britaniya maktablarida o‘tkazilgan empirik tadqiqot natijalari mobil telefonlardan foydalanishni cheklash o‘quvchilarning akademik natijalarini sezilarli darajada yaxshilaganini ko‘rsatgan. Ayniqsa, past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarda ijobiy natijalar yaqqol kuzatilgan. Shuningdek, Computers & Education, Educational Technology Research and Development, Education and Information Technologies, British Journal of Educational Technology kabi xalqaro ilmiy jurnallarda chop etilgan ko‘plab maqolalarda mobil telefonlardan pedagogik maqsadlarda foydalanishning afzalliklari va xavflari kompleks tahlil qilingan. So‘nggi yillarda raqamli ta'lim, elektron darsliklar, sun'iy intellekt, media savodxonlik va masofaviy ta'lim texnologiyalariga bag‘ishlangan ko‘plab dissertatsiyalar va ilmiy maqolalar himoya qilindi. Ushbu tadqiqotlarda mobil telefonlardan foydalanishning didaktik imkoniyatlari, o‘quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish hamda axborot xavfsizligini ta'minlash masalalari keng yoritilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mobil telefonlarning ta'lim jarayoniga ta'siri bo‘yicha xalqaro miqyosda ko‘plab fundamental ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ularda mobil qurilmalarning akademik natijalar, psixologik rivojlanish, raqamli kompetensiyalar va media savodxonlikka ta'siri chuqur tahlil qilingan. Biroq O‘zbekiston umumiy o‘rta ta'lim maktablarida uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solishning huquqiy, pedagogik

va tashkiliy mexanizmlarini kompleks tahlil qiluvchi ilmiy tadqiqotlar yetarli darajada mavjud emas. Ayniqsa, xalqaro tajribani milliy ta'lim tizimiga moslashtirish, maktab ichki tartib-qoidalarining samaradorligini baholash, mobil qurilmalardan foydalanishning o‘quvchilarning akademik natijalari va xulq-atvoriga ta'sirini empirik asosda o‘rganish bo‘yicha ilmiy izlanishlarga ehtiyoj saqlanib qolmoqda. Shu nuqtai nazardan, mazkur tadqiqot xalqaro ilmiy tajriba, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va O‘zbekiston ta'lim tizimining amaliy ehtiyojlarini uyg‘unlashtirgan holda maktablarda uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solishning samarali modelini ishlab chiqishga qaratilgan bo‘lib, ushbu yo‘nalishdagi mavjud ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga xizmat qiladi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalari umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solish masalasi zamonaviy ta’lim tizimining eng dolzarb pedagogik, psixologik, huquqiy va axborot xavfsizligi bilan bog‘liq muammolaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Ilmiy adabiyotlar, xalqaro tajriba va milliy me’yoriy-huquqiy hujjatlar tahlili shuni tasdiqlaydiki, mobil telefonlardan foydalanishning ta’lim sifati va o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta’siri bir xil emas. Bu ta’sir, avvalo, mobil qurilmalardan foydalanish maqsadi, foydalanish davomiyligi, o‘qituvchining pedagogik mahorati, maktabning ichki tartib-qoidalari va ota-onalar nazorati kabi omillarga bog‘liq. Tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri shundaki, mobil telefonlarni maktablarda to‘liq taqiqlash ham, ularni hech qanday cheklovsiz qo‘llash ham zamonaviy ta’lim ehtiyojlariga to‘liq javob bermaydi. Bir tomondan, smartfonlar elektron ta’lim resurslari, raqamli kutubxonalar, onlayn laboratoriyalar, interaktiv testlar, QR-kodli topshiriqlar, elektron lug‘atlar va sun’iy intellekt asosidagi o‘quv platformalaridan foydalanish imkonini berib, ta’lim samaradorligini oshirishi mumkin. Ikkinchi tomondan, dars vaqtida nazoratsiz foydalanish o‘quvchilarning diqqatini chalg‘itadi, o‘quv motivatsiyasini pasaytiradi va akademik natijalarga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli mobil telefonlarga nisbatan “taqiqlash” yoki “to‘liq erkinlik” tamoyili emas, balki “pedagogik jihatdan boshqariladigan foydalanish” tamoyili ustuvor bo‘lishi lozim. Ilmiy adabiyotlarda ham mobil telefonlardan foydalanishning salbiy ta’siri ko‘proq ularning nazoratsiz qo‘llanilishi bilan bog‘liq ekani qayd etiladi. Psixologik tadqiqotlar mobil telefonlardan uzoq vaqt foydalanish o‘quvchilarda diqqatning pasayishi, xotira faoliyatining susayishi, uyqu rejimining buzilishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik, emotsional zo‘riqish hamda ruhiy salomatlik bilan bog‘liq muammolarni kuchaytirishini ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, qisqa videolar, ijtimoiy tarmoqlardagi uzluksiz axborot oqimi va o‘yin ilovalari o‘quvchilarning uzoq muddatli diqqatni jamlash qobiliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Natijada dars davomida bilimni chuqur o‘zlashtirish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalari zaiflashadi. Bundan tashqari, mobil telefonlardan foydalanish bilan bog‘liq axborot xavfsizligi masalalari ham alohida ahamiyat kasb etadi. So‘nggi yillarda maktablarda kiberbulling, shaxsiy ma’lumotlarning noqonuniy tarqalishi, ruxsatsiz foto va video tasvirga olish, sun’iy intellekt vositalari yordamida tayyorlangan topshiriqlarni o‘zlashtirish va akademik halollik tamoyillarining buzilishi bilan bog‘liq holatlar ko‘paymoqda. Bu esa nafaqat ta’lim sifati, balki o‘quvchilarning huquqlari va psixologik xavfsizligini ta’minlash masalasini ham dolzarb etadi. Shu sababli maktablarda mobil telefonlardan foydalanishni tartibga solish faqat texnik yoki tashkiliy choralar bilan emas, balki media savodxonlik, raqamli etika va axborot xavfsizligi bo‘yicha tizimli ta’lim orqali amalga oshirilishi

maqsadga muvofiq. Xalqaro tajribani tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, mobil telefonlardan foydalanishni tartibga solishda davlatlar turli modellarni qo‘llamoqda. Fransiyada maktablarda mobil telefonlardan foydalanishning qat’iy cheklanishi o‘quvchilarning darsdagi faolligini va o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini yaxshilashga xizmat qilgan bo‘lsa, Singapur va Janubiy Koreya tajribasi mobil telefonlardan o‘qituvchi nazorati ostida foydalanish raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishda samaraliroq ekanini ko‘rsatmoqda. AQSh va Kanada tajribasida esa har bir maktab o‘zining ichki siyosatini ishlab chiqishi natijasida moslashuvchan boshqaruv tizimi shakllangan. Ushbu tajribalar O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ham muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

O‘zbekiston ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan raqamlashtirish islohotlari maktablarda mobil texnologiyalardan foydalanishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Elektron kundaliklar, masofaviy ta’lim platformalari, elektron kutubxonalar, virtual laboratoriyalar va sun’iy intellekt asosidagi o‘quv tizimlarining joriy etilishi mobil qurilmalardan maqsadli foydalanish zaruratini kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, bu jarayon ichki tartib-qoidalarni takomillashtirishni, o‘qituvchilarning raqamli pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishni hamda ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlashni talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mobil telefonlardan foydalanish samaradorligi ko‘p jihatdan pedagogning raqamli kompetensiyasiga bog‘liq. Agar o‘qituvchi mobil ilovalar, elektron ta’lim platformalari, sun’iy intellekt vositalari va interaktiv metodlardan samarali foydalana olsa, mobil telefonlar o‘quv jarayonining muhim didaktik vositasiga aylanishi mumkin. Aksincha, pedagogik nazorat yetarli bo‘lmagan hollarda mobil qurilmalar ta’lim sifatini pasaytiruvchi omilga aylanish ehtimoli ortadi. Shu sababli pedagoglarni zamonaviy raqamli texnologiyalar bo‘yicha muntazam malaka oshirish kurslariga jalb qilish muhim ahamiyatga ega. Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat sifatida ota-onalar bilan hamkorlik masalasi alohida e’tiborga loyiq. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maktab va oilaning mobil telefonlardan foydalanish bo‘yicha yagona talab va qoidalarga amal qilishi o‘quvchilarda mas’uliyatli raqamli xulq-atvorni shakllantirishga yordam beradi. Shu bois ota-onalar uchun media savodxonlik, internet xavfsizligi va raqamli nazorat bo‘yicha seminarlar, treninglar va maslahatlar tashkil etish zarur. Bundan tashqari, maktablarda mobil telefonlardan foydalanish bo‘yicha “Raqamli odob-axloq kodeksi”ni ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Mazkur kodeksda dars vaqtida mobil telefonlardan foydalanish tartibi, taqiqlangan holatlar, pedagogik maqsadlarda foydalanish shartlari, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, foto va videotasvirga olish qoidalari hamda akademik halollik tamoyillari aniq belgilanishi lozim. Bunday hujjat maktab ma’muriyati, pedagoglar, o‘quvchilar va ota-onalar uchun yagona me’yoriy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, sun’iy intellekt texnologiyalarining ommalashuvi mobil telefonlardan foydalanishni tartibga solish masalasiga yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Chat-botlar, matn generatorlari, avtomatik tarjima vositalari va boshqa sun’iy intellekt ilovalari o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalariga ham ijobiy, ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli maktablarda sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish bo‘yicha alohida metodik tavsiyalar ishlab chiqilishi, o‘quvchilarga ushbu texnologiyalardan mas’uliyatli va etik foydalanish qoidalari o‘rgatilishi zarur. Umuman olganda, tadqiqot natijalari maktablarda uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solish masalasini kompleks yondashuv asosida hal etish zarurligini ko‘rsatadi. Bunda me’yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish, pedagoglarning

raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish, media savodxonlikni oshirish, axborot xavfsizligini ta’minlash va sun’iy intellekt texnologiyalaridan oqilona foydalanish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shunday yondashuv mobil telefonlarning salbiy ta’sirini kamaytirish, ularning ta’limdagi ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish hamda zamonaviy, xavfsiz va sifatli ta’lim muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uyali aloqa vositalaridan foydalanishni tartibga solish zamonaviy ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng rivojlanishi va sun’iy intellekt vositalarining ta’lim tizimiga kirib kelishi mobil telefonlarning o‘quv jarayonidagi o‘rnini tubdan o‘zgartirmoqda. Smartfonlar bugungi kunda faqat aloqa vositasi emas, balki elektron ta’lim resurslari, virtual laboratoriyalar, elektron kutubxonalar, onlayn test tizimlari, ta’lim platformalari va sun’iy intellekt ilovalari orqali bilim olish imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim didaktik vositaga aylangan. Tadqiqot davomida tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar va xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatdiki, mobil telefonlardan foydalanishning ta’lim jarayoniga ta’siri ularning o‘zi bilan emas, balki ulardan foydalanish usuli va boshqaruv mexanizmlariga bog‘liq. Pedagogik jihatdan maqsadli va nazorat ostida qo‘llanilgan mobil qurilmalar o‘quvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish, mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantirish, axborot bilan ishlash madaniyatini oshirish va innovatsion ta’lim texnologiyalarini joriy etishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Aksincha, dars vaqtida mobil telefonlardan nazoratsiz foydalanish o‘quvchilarning diqqatini pasaytirishi, o‘zlashtirish darajasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi, internet qaramligi, kiberbulling va akademik halollik bilan bog‘liq muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Xalqaro tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan davlatlarning aksariyatida mobil telefonlardan foydalanishni mutlaq taqiqlash emas, balki aniq belgilangan qoidalar asosida boshqarish tamoyili qo‘llanilmoqda. Fransiya, Yaponiya va boshqa davlatlarda qat’iy cheklovlar joriy etilgan bo‘lsa, Singapur, Janubiy Koreya, Kanada va AQShning ko‘plab ta’lim muassasalarida mobil qurilmalar pedagogik maqsadlarda o‘qituvchi nazorati ostida qo‘llaniladi. Ushbu tajriba O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ham mobil texnologiyalardan oqilona foydalanishga asoslangan muvozanatli modelni ishlab chiqish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim tizimida mobil telefonlardan foydalanishni tartibga solish bo‘yicha mavjud me’yoriy-huquqiy asoslarni yanada takomillashtirish zarurligini ham ko‘rsatdi. Maktablarda yagona ichki tartib-qoidalarni ishlab chiqish, pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish hamda media savodxonlik va axborot xavfsizligi bo‘yicha tizimli ishlarni tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, sun’iy intellekt texnologiyalarining ommalashuvi sharoitida o‘quvchilarda raqamli etika, akademik halollik va mas’uliyatli raqamli xulq-atvor ko‘nikmalarini shakllantirish dolzarb vazifalardan biridir. Kelgusida ushbu yo‘nalishda empirik tadqiqotlar o‘tkazish, turli yosh guruhlaridagi o‘quvchilarning mobil telefonlardan foydalanish odatlarini tahlil qilish, sun’iy intellekt ilovalarining ta’lim sifatiga ta’sirini baholash hamda mobil qurilmalarni boshqarishning innovatsion pedagogik modellarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining umumiy o‘rta ta’lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari (2019–2025).
4. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ichki tartib-qoidalarni belgilovchi me’yoriy hujjatlari.
5. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education*. Paris: UNESCO Publishing, 2023.
6. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris: UNESCO, 2023.
7. OECD. *Students, Digital Devices and Learning*. Paris: OECD Publishing, 2022.
8. OECD. *PISA 2022 Results*. Paris: OECD Publishing, 2023.
9. UNICEF. *The State of the World's Children: On My Mind*. New York: UNICEF, 2021.
10. European Commission. *Digital Education Action Plan (2021–2027)*. Brussels, 2021.
11. Prensky M. *Digital Natives, Digital Immigrants*. – **On the Horizon**, 2001.
12. Selwyn N. *Education and Technology: Key Issues and Debates*. 3rd ed. London: Bloomsbury Academic, 2021.
13. Livingstone S. *Children and the Internet*. Cambridge: Polity Press, 2019.
14. Rosen L.D. *The Distracted Mind: Ancient Brains in a High-Tech World*. MIT Press, 2016.